

Leven door geloof (Sola fide, I)

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Habakuk 1,12 - 2,4 (NBG 1951)

2^e schriftlezing: Romeinen 1, 8-17

3^e schriftlezing: Marcus 8,34 - 9,1

Inleiding

Wie wil leven vanuit een op de actualiteit betrokken geloof, heeft beide nodig: een open oog voor de wereld en een ontvankelijkheid voor het hartsgeheim van de kerk. Gevoeligheid voor de tijdgeest is daarbij essentieel. Dat is altijd zo geweest! Het komend jaar wordt herdacht dat 500 jaar geleden de grote hervorming van de kerk begon, waaruit ook onze kerk is voortgekomen. Telkens zullen we de komende maanden daarvan een aspect aan de orde laten komen, op, het kan niet anders: een eigentijdse wijze. Niemand viert een scheuring! Dat zou heel raar zijn. Maar we vinden het wel belangrijk ons van onze wortels bewust te zijn, juist wanneer we willen vernieuwen als kerk. Een kerkscheuring kun je niet vieren, het blijft immers tragisch en kan de bedoeling niet zijn dat het wereldwijde lichaam van Christus is gedeeld. Maar een vernieuwende bewustwording blijft altijd actueel. Met het jaarthema 'Semper reformanda - Altijd nieuw!' bereiden we ons als Regenboogkerk Hilversum voor op het 500-jarig gedenken van de Reformatie.

Thema: Leven door geloof

Gemeente van Christus, geloven in de bijbelse zin betekent nooit zomaar iets aannemen. In die zin zit in 'geloven' paradoxaal genoeg, de twijfel altijd ingebakken. Geloofsvertrouwen impliceert beproeving. Iemand die iets gelooft, weet al dat het ook kan worden aangevochten. Als je werkelijk iets bijzonders durft te verwachten, dan stel je jezelf kwetsbaar op. Dat kan niet anders. Maar dit is een heilzame kwetsbaarheid. Vertrouwen komt in de praktijk telkens weer onder druk te staan door de ervaringen die op gespannen voet staan met wat werd geloofd. Dat moet ons niet verbazen. Dit kan door de gelovige worden beleefd als een test. Tegelijk wordt geloof vaak wel beschreven als in het christendom slaand op 'het vaste en onwankelbare vertrouwen op God en het woord van God.'¹ Van die geloofszekerheid, mag, in alle onzekerheid van de wereld, een rust uitgaan en een kracht.

Er is in die betekenis een enorm misverstand als het geloven van mensen in God wordt verward met wat doorgaans onder 'geloven' in gangbare spreektaal wordt verstaan. In het dagelijks taalgebruik kunnen

wij immers juist met het woord 'geloven' uitdrukken dat we iets *niet* zeker weten. Bijvoorbeeld, als je opbelt en vraagt of iemand thuis is en je krijgt aan de telefoon het antwoord: Ik geloof het wel. Dan is dat dus niet zeker! Je hebt waarschijnlijk liever het eenduidige antwoord 'ja'.

Geloven in bijbelse zin is iets anders dan het geloven van het dagelijks taalgebruik. Geloven in bijbelse zin is dus bijna het tegenovergestelde van dit niet zeker weten van de wereld en, ondanks alle gevoelens van beproeving die er kunnen zijn, geladen met een vast vertrouwen, ook al kan dit vertrouwen dus wel degelijk wordt beproefd. God zegt 'ja' tegen de mens. Dat wordt door een heel aantal profeten gemeld. Dat wordt bevestigd en voorgeleefd door Christus. De beproeving, waarvan eerder sprake was, speelt daarbij een belangrijke rol, herkenbaar in het lijden van Jezus en in de kruisiging. Maar de dood van Jezus Christus betekende zijn leven voor God. Daarmee komt voor de gelovige een hemels perspectief in beeld, wat dit ook precies betekenen moge. Dat leven voor God van de opgestane Heer geldt vanwege zijn messiaanse plaatsbekleding niet alleen hemzelf, maar allen die door hem in God geloven. Dit is de reden dat de reformatoren in de eerste helft van de 16^e eeuw het geloof van Christus zelf centraal stelden als het ging om het behoud, niet dat van de twijfelende mens.² In het Godsvertrouwen van Jezus van Nazareth zelf zochten zij het uitgangspunt. Het vertrouwen van Jezus op de waarachtigheid van God vormt voor de gelovige mens wat Luther en Calvijn betreft het concentratiepunt, eigenlijk bij uitstek de norm.

Zo gesteld wordt geloof een zijswijze voor een relatie tussen de mens en God. Vanuit deze band kunnen mensen zich gerechtvaardigd voelen. Zo zou een reformator dat niet zeggen. Voor hen was het geen gevoelskwestie, maar een heilig weten, een kwestie van geloofskennis dus. Geloofskennis was voor hen geen tegenstelling in zichzelf, geen *contradictio in terminis*: 'geloofs-kennis'. Dat als tegenstelling te denken is echt iets van ons, iets van onze tijd, die geloven en weten uit elkaar getrokken heeft zoals de 16^e eeuw dat niet kon. Wij kunnen dat en moeten dat vaak ook van onszelf, omdat het niet wetenschappelijk gevonden wordt om te geloven op gezag. Hadden we zelf in de Regenboogkerk, vorig jaar niet als thema 'Alles

onderzoeken en het goede behouden'? Soms is het onderscheid gemaakt tussen de activiteit van het geloven enerzijds en de *inhoud* van het geloof, dat dus wel of niet geloofd wordt, anderzijds.³ *Dat* je gelooft en *wat* je gelooft wordt dan uit elkaar getrokken. Maar voor wie het geloof neerkomt op een vertrouwensrelatie, kun je dat onderscheid nauwelijks maken. Het komt er immers vooral op aan *hoe* je geloof functioneert. De daad en de inhoud van het geloven zijn wat mij betreft onlosmakelijk verbonden.

In de Heidelbergse Catechismus uit 1563, een van de belijdenisgeschriften van onze kerk, die echter door bijna niemand die ik ken nog gelezen worden, wordt de vraag gesteld: 'Wat is een waar geloof?'⁴ En het antwoord dat werd gegeven was:

Een waar geloof is een stellig weten of kennis, waardoor ik alles voor waarachtig houd, dat ons God in Zijn Woord geopenbaard heeft, maar ook een vast vertrouwen, hetwelk de Heilige Geest door het Evangelie in mijn hart werkt, dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving der zonden, eeuwige gerechtigheid en zaligheid van God geschonken is, uit louter genade, alleen om der verdienste van Christus wil.

Vroeger leerde je zoiets uit je hoofd, maar vandaag zullen lang niet alle protestanten zomaar met deze antwoorden uit de catechismus kunnen instemmen. Toch is het opvallend dat de catechismus beide kanten van het geloof benoemt: enerzijds de meer bijbels-historisch benoemde *inhoud*, anderzijds het proces van de persoonlijke toe-eigening in het geloven als *activiteit*. Het eerste is objectiever bedoeld dan het tweede. Maar het tweede, dat mensen er persoonlijk mee bezig zijn, kan niet worden gemist. Het spreekt vanzelf dat dergelijke overwegingen heel nauw zullen zijn meegewogen bij het opnieuw vertalen van twee van de belangrijkste bijbelteksten in dit verband: Habakuk 2,4 en Romeinen 1,17. Opzettelijk hebben we de vertaling van het bijbelgenootschap uit 1951 gelezen, omdat het daar nog gaat om de rechtvaardige die zal leven door het geloof. De Nieuwe Bijbelvertaling vertaalt in Habakuk 2,4 geloof met *trouw*:

Wie niet oprecht is kwijnt weg,
maar de rechtvaardige zal leven door zijn
trouw.⁵

Trouw en daarmee het verwante vertrouwen worden dus tegenwoordig ook gebruikt om de betekenis van het geloof uit te drukken. Romeinen 1,17, waar de apostel Paulus deze tekst van Habakuk citeert, wordt echter in de NBV 2004 'klassiek' vertaalt:

De rechtvaardige zal leven door geloof.⁶

In de Reformatietijd stond de inhoud van het geloof voorop, maar de relationele, de belevingskant van het geloof werd steeds belangrijker. Het was de tijd waarin de renaissancegeest sterk doorwerkte in Midden en Noord Europa. Boekdrukkunst maakte kennis breder toegankelijk en mensen vonden er iets van, van wat zij lazen. De mentaliteit veranderde. Geloofsdiscussies waren aan de orde van de dag. Maar de angsten voor epidemieën, misoogsten en oorlogen waren nooit weg. De individuele mens werd serieuzer genomen dan voorheen. Teksten als die van Habakuk en met name Paulus hebben Maarten Luther geholpen het belang in te zien van het absolute primaat van Gods genade. Daar gaat het heil vanuit. Niet in de werken van feilbare mensen, niet in hun eigen ijver, maar in Gods goedheid lag voor Luther het heil voor een mens besloten. Voor de toe-eigening van dat heil was geloofsvertrouwen onmisbaar. Voor Luther was ongeloof als intellectueel onvermogen in God te geloven eigenlijk ondenkbaar. Ongeloof was *zonde*, want de ongelovige mens was voor hem de mens die zich bewust van God afwendde. De 16^e eeuw kende in onze zin onze tegenstelling tussen geloof en wetenschap eigenlijk niet.⁷ Het kenniselement stond bij Luther als vanzelf geheel in dienst van de relatie tussen God en mens. Luthers enorme ijver met catechese en liederen het volk te onderwijzen stond in dat kader. Met de voeten in de middeleeuwen en het hoofd in de Renaissance wilde hij, staande op Gods beloften, de mensen volstrekt serieus nemen. Maar de openbaring ging aan de ervaring vooraf. De bijbel moest toegankelijk worden voor allen. Luther vertaalde daarom de bijbel in het Duits en bracht hem dichtbij gewone mensen. Dat was iets waar de rooms-katholieke kerk doodsbang voor was, want wat haalde je niet overhoop als iedereen de bijbel ging uitleggen? Maar van Luther moest de kerk als instituut een stap terug doen. Iedere individuele mens stond wat het heil betreft onmiddellijk tot God. waar het om ging, was ten diepste niet de letter van de bijbel, maar de ontmoeting met de levende God.

Misschien is het feit dat de meeste mensen vandaag niet meer zo dagelijks met die grote thema's van de Reformatie bezig zijn, juist het gevolg van de diepgaande invloed die daarvan is uitgegaan. Er loopt, zij het met horten en stoten, een lijn van de persoonlijke aandacht voor ieder mens in de Reformatietijd, naar de erkenning van de mensenrechten in onze tijd. De Reformatie was een bewustwordingsproces. De kerk heeft opnieuw geleerd zich te hervormen en vernieuwen. Mensen werden serieus genomen. Daar kunnen wij iets mee. Mensenrechten functioneren vandaag maar heel gebrekkig, maar het lijkt me in onze geseculariseerde

omgeving best moeilijk iemand te vinden die ze zal gaan ontkennen. Ons probleem is, denk ik, niet zozeer dat mensen individuen zijn met rechten en plichten. Dat weten we wel. Dat weten mensen zelf heel goed. Ons probleem vandaag is, denk ik, vooral, hoe krijg je al die mensen vandaag nog bij elkaar in een gedeeld heilsperspectief? Is er nog een gedeelde visie op het leven? Bestaat het nog dat het geloof in God daaraan een bijdrage kan leveren, niet als hobby voor enkelen, maar vanwege de inhoud voor allen samen? Bij het woord religie denken veel mensen vandaag in de eerste plaats aan extremisme en geweld, niet aan zegen en heil.

In de poster-reeks van Loesje was eens deze tekst te lezen: 'Zou God nog in ons geloven'. Op twee manieren raakte deze spreuk me. Ten eerste, dat onze generatie natuurlijk veel discussieert over de vraag of wij nog wel in God geloven, maar daarbij zichzelf wel erg gemakkelijk als vanzelfsprekend uitgangspunt neemt. Maar ten tweede het woordje 'ons'. Is er nog een 'ons' om in te geloven? Of zijn wij zo versplinterd in onze individuele beleving, dat daar geen sprake meer van kan zijn.

Zoals de Hervormers geloofden, dat kunnen wij niet meer. Ik ga hun tijd ook niet idealiseren, want die was nog gewelddadiger dan de onze. Maar als je er goed over nadenkt, heeft nooit iemand kunnen geloven op de manier van een ander. Iedere generatie gelooft wel of niet op eigen wijze. Wij kunnen niet leven zoals onze ouders. Met hun leven hebben zij op hun eigen wijze antwoord gegeven op de uitdaging van hun tijd. Wij kunnen alleen maar leven zoals wij en ieder van

ons alleen maar als zichzelf. De veranderende context definieert ook ons geloof. Ooit was de Heidelbergse catechismus naar methode en inhoud ultramodern. Dat is nu lang geleden. Ik heb niet het idee dat de meeste van onze generatiegenoten in Nederland geweldig inzitten over hun eeuwig zielenheil of massaal gebukt gaan onder een zwaarwegend zondebesef. En dat is maar goed ook. Dat was echt anders in de tijd van Luther.

Toch mogen ook wij ons laten raken door het Jezuswoord. Ook voor ons kan het waar zijn dat wij niet zullen sterven, voordat wij de komst van het Koninkrijk van God in al zijn kracht hebben meegemaakt.⁸ Hoe dat zal zijn en waar en of het is binnen of buiten de kerk, dat hebben we los te laten. Dat is tenslotte aan niemand anders dan God zelf. Maar elkaar telkens weer opzoeken en bemoedigen, opdat we ervoor open staan en opmerkzaam zullen zijn, dat is en blijft de opdracht van Godswege. Zo leven ook wij *door het geloof*. Amen.

Uitzending en zegen

Wanneer U vanhier gaat, weet dat het geschenk van het geloof, ook voor u beschikbaar is. Gods Geest gaat uit naar ieder mens die daarvoor open staat. Zodoende openen wij de deur naar telkens weer nieuwe kansen, ook in een voor het geloof donkere tijd, vol misverstanden.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest
is met jullie allemaal.

Noten

¹C. van der Kooi, 'Geloof' in: *Christelijke Encyclopedie*, I, A-Gogh, Kampen 2005, 616-619.

²Schlumberger, L., *Dieu, l'absence et la clarté. Essai sur la pertinence du protestantisme*, Lyon 2004, 62.

³Resp. *fides qua* en *fides quae*.

⁴*Heidelbergse Catechismus*, Zondag 7, vraag 21.

⁵Habakuk 2,4. NBV 2004. Het Hebreeuwse grondwoord achter trouw is 'emet'. De tekst speelde een rol in mijn intrededienst in de Zuiderkerk/Middenwijk te Hilversum op 31 oktober 1993.

⁶Romeinen 1,17. NBV 2004. Cf. Galaten 2,16. Het Griekse grondwoord achter geloof is 'pistis', wat zowel met trouw als geloof kan worden vertaald.

⁷Cf. de beroemde studie van Febvre, L., *Le problème de l'incroyance au XVIe siècle: La Religion de Rabelais*, 1942. Deze visie is wel aangevochten, cf. o.a. Tim Whitmarsh, die atheïsme als een overtuiging van alle tijden beschouwt en die al veel atheïsme in de Oudheid kan aanwijzen. Whitmarsh, T., *Hemelbestormers. Atheïsme in de klassieke oudheid*, vert. R. Hartmans en C. Kloos, Amsterdam 2016.

⁸Cf. Marcus 9,1.

Dit werk valt onder een Creative Commons “Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal” licentie.

